

РОЗДІЛ 7

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Байдак Т.М., Болотова В.О.
м. Харків, Україна*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК СИСТЕМА РЕГУЛЯТОРІВ ПОВЕДІНКИ ІНДИВІДА В СУСПІЛЬСТВІ

Сьогодні наше суспільство знаходиться у стані нестабільності та характеризується різкими соціальними зрушеннями, дезорієнтацією і маргіналізацією особистості. В такі перехідні моменти суспільного життя проблема цінностей завжди виходить на перше місце, відбувається процес переоцінки цінностей. Всі сфери життя українського суспільства від економіки, політики до культури зараз зазнають суттєвих змін, які можливо осмислити, зрозуміти, і, як наслідок, пом'якшити їх негативний вплив на суспільство, тільки, якщо ретельно проаналізувати феномен ціннісних орієнтацій.

Кожна людина живе в певній системі цінностей, предмети і явища яких покликані задовольнити її потреби. У відомому сенсі можна сказати, що цінність виражає спосіб існування особистості. Причому різні цінності мають для неї різне значення і з цим пов'язана ієрархія цінностей. Як і самі цінності, їх ієрархічна структура носить конкретно-історичний і особовий характер. Одні і ті ж предмети і явища для різних людей можуть представляти неоднакову цінність, так само як і в різний час у однієї і тієї ж людини [1].

Цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, під якими мається на увазі сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особи, що являються для неї особливо значимими. Ці ціннісні орієнтації і утворюють деяку основу свідомості і поведінки особи і безпосередньо впливають на її розвиток. Ціннісні орієнтації – це відносно стійке, виборче відношення людини до сукупності матеріальних і духовних благ і ідеалів, які розглядаються як предмети, цілі або засоби для задоволення потреб життєдіяльності особи. У цьому визначенні відзначається найважливіша роль ціннісних орієнтацій людини в якості одного з регуляторів його поведінки і діяльності.

Ціннісні орієнтації внутрішньо обумовлені, вони формуються на базі співвідношення особистого досвіду з тими, що існують в суспільстві-

ві зразками культури і виражають власне уявлення про належне, характеризують життєві домагання.

Існують різні підходи до розуміння природи ціннісних орієнтацій, але усі дослідники визнають, що особливості будови і їх змісту обумовлюють спрямованість і визначають позицію людини по відношенню до тих або інших явищ дійсності.

На ціннісне сприйняття і процес формування ціннісних орієнтацій впливають різні чинники. Значну роль в формуванні ціннісних орієнтацій відіграють політичні, економічні, соціальні зміни. Сучасні складні суспільні явища, неоднорідність політичних і економічних процесів впливає на зміни соціальних ідеалів і цінностей. Простежується прямий зв'язок між змінами, що відбуваються в суспільстві і в системі ціннісних орієнтацій.

Як правило, сформувавши свою ціннісну картину світу, людина зберігає її незмінною практично впродовж усього життя. Така картина формується переважно на тому етапі соціалізації індивідів, який безпосередньо передуює періоду зрілості.

А далі система цінностей людини міняється зазвичай тільки в кризові періоди, до того ж ці зміни торкаються в основному структури цінностей і відбивають зміни пріоритетів, внаслідок чого одні цінності стають значимішими, інші відходять на задній план в розвитку і становленні особистості [2].

Залежно від того, які конкретні цінності входять в структуру ціннісних орієнтацій особи, які поєднання цих цінностей і міра більшої або меншої переваги їх відносно інших і тому подібне, можна визначити, на які цілі життя спрямована діяльність людини, або групи. Аналіз змістовної сторони ієрархічної структури ціннісних орієнтацій може також показати, в якому ступені виявлені ціннісні орієнтації відповідають громадському еталону.

Соціологічне дослідження, яке проводило кафедра соціології та політології НТУ «ХП» за проблемою ціннісних орієнтацій показало, що тільки 17 % харків'ян не змінювали свої ціннісні орієнтири на протязі свого життя. 81 % вказали, щона протязі життєвого шляху їх цінності зазнавали певних змін.

Виявилося, що найбільш важливе значення серед всіх запропонованих цінностей для будь-якого віку має здоров'я. Але ця цінність є більш значущою для людей старшого віку, ніж для молодшого. Після здоров'я найбільш важливими для молоді виявились такі цінності як «наявність гарних і вірних друзів», «впевненість в собі» і «активне діяльне життя». Для людей зрілих – «життєва мудрість» (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом) і «цікава робота». Зірнув увагу на себе

той факт, що люди похилого віку вказали, що для них важлива цікава робота. Вірогідно, це пояснюється тим, що вони хочуть продовжувати працювати і знаходячись на заслуженому відпочинку, оскільки прожити лише на одну пенсію важко. Але зміст і умови самого процесу праці мають для них важливе значення. Крім того, «старики» з врахуванням нашого менталітету завжди намагається матеріально допомогти дітям і внукам.

Дослідження показало, що сім'я має більш велике значення, ніж дружба в ціннісній ієрархії людей старшого віку, а цінність дружби переважає над сімейними цінностями для молоді.

Цінність «свобода» більш значима для людей молодшого віку. Вони прагнуть свободи дій і самостійності від старших, тому ця цінність входить в десятку їх найважливіших цінностей.

Найменш значимими для зрілих людей виявилися розваги. Розваги для молоді більш значимі. Це можна пояснити тим, що вона має більше вільного часу і взагалі в цьому віці налаштована на розваги, приємне проведення часу, має менше обов'язків і справ. Але розваги для молоді не займають провідних позицій, оскільки це покоління в більшій мірі налаштоване на особистий розвиток, роботу над собою, духовне і фізичне самовдосконалення, ніж ті, хто старші їх за віком.

Серед інструментальних цінностей «чесність» займає провідне місце у відповідях респондентів. Чесність – це певна норма, яка цінується в нашому суспільстві, але той факт, що майже всі високо оцінили цю цінність, свідчить про її непоширеність. З віком вимоги до чесності збільшуються. Можливо, старше покоління дещо відчуває себе обманутими після розвалу Радянського Союзу і політичних обіцянок. Люди намагаються бути правдивими та щирими і цього ж прагнуть від оточуючих. Для старших вікових категорій важливими є «ефективність в справах» та «відповідальність».

Серед найголовніших цінностей люди похилого віку виділили чуйність, турботливість. Для решти опитаних ці цінності не займають скільки небудь значущого місця. Старші більш налаштовані на повагу і допомогу людям, чого прагне і по відношенню до себе.

«Терпимість», «непримиренність до недоліків в собі й інших» та «високі запити» (високі вимоги до життя) опинились у всіх опитаних на останній позиції в ціннісній ієрархії. Перші дві цінності свідчать про поширеність індивідуалістичних настроїв в суспільстві. Занижене увага до поглядів і думок інших, невміння пробачати іншим їх помилки – результат прояви свого індивідуалізму. Щодо «високих запитів», то жителі Харкова, принаймні більшість, не ставлять масштабних цілей щодо свого життя, не прагнуть і не вимагають від нього більшого, а навпаки, намагаються бути більш скромними.

«Вихованість» молодь ставить вище «освіченості». Люди старшого віку вважають навпаки – набагато важливіше освіченість, ніж вихованість. Також вони з більшою увагою відносяться до такої цінності, як «щастя інших» – добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, народу і людства в цілому.

Підводячи підсумки, можна сказати, що проблематика цінностей та ціннісних орієнтацій широко вивчена, але мінливість соціальних процесів підштовхує до дослідження цінностей в нових соціальних умовах. Які ціннісні орієнтації особистості таке і суспільство.

Список літератури: 1. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании [Електронний ресурс] / Д.А. Леонтьев Режим доступу: <http://www.portalus.ru/modules/psychology>. 2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія особистості і спілкування [Електронний ресурс]: навч. посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик – Режим доступу: <http://readbookz.com>.

*Балабай Я.В.
м. Харків, Україна.*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасній соціальній філософії значної актуальності набуває проблема соціальної відповідальності. Її розглядають як один із найважливіших засобів соціалізації індивіда. Соціалізованість індивіда тісно пов'язана з його здатністю бути відповідальним за всі процеси, що відбуваються в оточуючій дійсності в цілому, та у найближчому соціумі зокрема. За твердженням Ж.П. Сартра, існувати – це брати на себе своє буття і завжди бути відповідальним за нього. В сучасних умовах глобалізації на зміну «людині розумній» має прийти «людина відповідальна» [5, с. 127]. Толерантність як найважливіший компонент свідомості сучасної людини набуває актуальності передусім у сфері соціальної відповідальності. Поняття толерантності у даній площині тісно пов'язане як з правовою сферою (толерантність-як-право, або формальна толерантність) [7, с. 16], так і зі сферою морально-етичних цінностей (толерантність-як-милість, або справжня толерантність) [7, с. 16]. Поняття соціальної відповідальності, так само, як і толерантність виступає з правової точки зору (відповідальність як ставлення до політичної влади), та з морально-етичної позиції (добро і зло, мораль, обов'язок, свобода). Соціальна відповідальність є регулятором суспільних відносин, що передба-